

Laaja-alainen osaaminen lukion opetussuunnitelman perusteissa tukee hyvinvointia

Opetushallitus vahvisti uudet lukion opetussuunnitelman perusteet marraskuussa 2019. Koulutuksen järjestäjät ja lukiot rakentavat niiden pohjalta paikalliset opetussuunnitelmat niin, että elokuussa 2021 lukionsa aloittavat opiskelijat pääsevät opiskelemaan niiden mukaisesti.

Paikallisen opetussuunnitelman laatijoilla on monta uutta asiaa työstettävänä. Yksi keskeinen uudistus on laaja-alainen osaaminen, joka määrittelee kaikille lukion oppiaineille yhteiset opetuksen tavoitteet. Mutta mitä laaja-alainen osaaminen on? Mitä sillä tavoitellaan?

Lukioilla on ollut jo vuoden 2014 lukioasetuksen myötä vahvistunut velvoite toimia oppiainerajat ylittävän, lukiolaisen hyvinvointia vahvistavan sekä monipuoliseen yhteistyöhön nojaavan oppimisen hyväksi. Asetuksen pohjalta laaditut 2015 LOPS-perusteet tehtiin pääosin vuoden 2003 perusteiden päivityksenä. Luvut arvopohjasta, toimintakulttuurista, opetuksen yhteisistä tavoitteista ja aihekokonaisuuksista kirjoitettiin kuitenkin jo muuttuneen asetuksen hengessä. Lukioväki kertoi Opetushallituksen edustajille tuolloin, että aihekokonaisuuksien kuvaamia asioita pidettiin maailmanajan kannalta merkittävänä sekä lukion kehittämistahdon kannalta oikein muotoiltuina. Niille olisikin toivottu vahvempaa asemaa perusteisiin.

Laaja-alainen osaaminen tulee LOPSIIN

Uutta lukiolakia (714/2018) alettiin valmistella osana Sipilän hallituksen koulu-

tuus uudistuksia vuonna 2017. Valmistelu-työhön haluttiin mukaan lukioväki laajasti, niin että linjaukset olisivat mahdollisimman lähellä kentän näkemyksiä ja toivomuksia.

Keskeinen kuulemisiin ja selvityksiin perustuva taustahavainto oli, että lukiolaiset, erityisesti tytöt, kokevat ahdistusta ja uupumusta lukio-opintojen myötä, pojat taas kynnistyvät (esim. Katariina Salme-la-Aro). Syitä löydettiin mm. lukio-opintojen hajanaisuudesta, kiireisyydestä ja koepainotteisuudesta. Keskeinen ongelma oli opiskelijoiden kokemana lukioaikaan liittyvä hallinnan tunteen vähäisyys.

Kansainvälisesti oli jo koettu koulutusjärjestelmien suunnanmuutos, jossa oli alettu tukea osaamisperusteisuutta, laaja-alaisuutta, ilmiöpohjaisuutta – nimityksiä on monia. Muutoksen yhteisenä tavoitteena voitiin nähdä tarve ottaa haltuun yhteiskuntien monimutkaistuvia ja keskinäisriippuvia ongelmia ja samalla lisätä kykyä käyttää koulussa opittua yhä uusissa, ennustamattomissakin tilanteissa. Suomessa muutos näkyi vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa, joissa laaja-alaisuus tuotiin seitsemän osa-alueen myötä kaikkien oppiaineiden opetukseen.

Huoli lukiolaisten hyvinvoinnista oli yksi keskeinen syy muuttaa lukiota jollain merkittävällä tavalla. Laaja-alaisen oppimisen tarve, maailmanlaajuisten ongelmien läsnäolo ja elämänurien lisääntyvä ennakoimattomuus tunnistettiin keskeiseksi muutosvoimaksi myös lukio-opetuksessa. Kolmas ja lukiolle erityisen ominainen syy opetussuunnitelmuutoksiin olivat tilastot, jotka osoittivat, että siirtyminen lukiosta korkea-asteelle ei sujunut riittävän hyvin. Siirtymisen tehottomuuteen voitiin osoittaa monia, myös rakenteellisia syitä. Laaja-alaiseen osaamiseen keskeisesti liittyvä syy ovat havainnot lukiolaisten usein heikoista taidoista etsiä ja arvottaa tietoa ja tiedon alkuperää eli ylipäätään jäsentää tietoa.

Kun lukion opetussuunnitelman perus-

teita alettiin lain valmistumisen myötä uudistaa, kysymys ei ollut vain päivityksestä. LOPS2019:n laadinnan eteen työskenteli 22 työryhmää, joista yhden tehtävä oli auttaa määrittelemään laaja-alainen osaaminen sekä asiakokonaisuuteen luontevasti liittyvät kappaleet Lukiokoulutuksen tehtävä, Arvoperusta ja Opetuksen yleiset tavoitteet. Mukana oli rehtoreita, tutkijoita, opettajia, opiskelijoita ja opetusneuvoksia. Tämän artikkelin kirjoittajalla oli haasteellinen kunnia toimia työryhmän puheenjohtajana.

Työryhmä lähti liikkeelle olemassa olevista laaja-alaisen osaamisen viitekehyksistä. Euroopan neuvoston demokratiakompetenssien, Euroopan Unionin avaintaitojen, OECD:n osaamiskompassin ja YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden määrittämistä monet ohjaavat rakentamaan samansuuntaista osaamis pohjaa kuin mihin LOPS2019:ssä päädyttiin. Luonnollisesti käytiin myös läpi perusopetuksen laaja-alaisen osaamisen määrittelyt.

Työryhmän toinen keskeinen tulokulma oli arvioida ajankohdan ja lähitulevaisuuden keskeisiä muutoksia ja ongelmia, ja hahmottaa miten niihin voisi paneutua eri oppiaineiden opetusta yhdistävästi. Lisäksi työryhmä inventoi LOPS2015:n aihekokonaisuuksia, joista löytyi ainesta sekä laaja-alaisuuden määrittelmään että sisältöihin.

Työryhmä kävi vuoropuhelua myös muiden LOPS-prosessin toimijoiden kanssa ja tässä dialogissa vakiintui käsitys, että lukion laaja-alaisen osaamisen osa-alueiden määrä voisi olla kuusi. Edelleen selvisi, että noista kuudesta muodostuisi sykli, joka kulkee opiskelijan lukioaikaisen varttumisen myötä ikään kuin hänestä itsestään kohti globaaleita toimintakenttiä. Kuusi osa-aluetta jakautui edelleen luontevasti kahtia kolmeen elämänhallintaa korostavaan ja kolmeen vastuullisen vaikuttamisen kokonaisuuteen. Vielä havaittiin, että laaja-alaisuutta avaavat tekstit on hyvä laatia niin, että jokaisen osa-alue kuvataan käsittämään ensin

opiskelijan oman, yksilöllisen paneutumisen kuhunkin laaja-alaisuuden alueeseen. Tästä teemaa laajennetaan lukioon toimintaympäristönä ja sen jälkeen teemaan liittyviin yhteiskunnallisiin ja globaaleihin näkökulmiin.

Laaja-alainen osaaminen LOPS2019:ssä painottaa enemmän lukion arvopohjaa ja toimintakulttuuria, kuin oppisisältöjä. Se rohkaisee valitsemaan oppimisympäristöjä ja työtapoja, joissa jokaisen lukiolaisen laaja-alainen osaaminen voi kehittyä.

Kohti hyvinvointia

Lukiolaisten hyvinvoinnin vahvistaminen on keskeisiä lukiouudistuksen tavoitteita. Laaja-alaisen osaamisen idea on luoda elämänläheisyyttä ja yhteisöllisyyttä korostavilla opinnoilla hallinnan tuntua, mielekkyyttä ja tulevaisuussuuntautumista lukiolaisten opintoihin.

Oli selvää alusta alkaen, että laaja-alaisen osaamisen yksi osa-alue liittyisi hyvinvointiin. Tuon osa-alueen kuvaamisessa käytettiin aika paljon LOPS2015:n aihekokonaisuuden Hyvinvointi ja turvallisuus kuvauksia, joita päivitettiin ja joihin lisättiin nimenomaan huolenpidon, ilon ja elämänhallinnan aineksia. Opiskelijan voimavarojen lisäämiseen liittyviä yksityiskohtia lisättiin. Huolenpitoa toisista ja maailmasta ei jätetty pois mutta on selvä, että tämän laaja-alaisen osaamisen alueen pääpaino on yksittäisessä opiskelijassa. Hänet halutaan tällä ja myös sitä seuraavalla osa-alueen kuvauksella vuorovaikutusosaamisesta toivottaa tervetulleeksi lukioyhteisöön omana itsenään. Samalla muistutetaan esimerkiksi fyysisen aktiivisuuden, riittävän unen ja tunteiden hallinnan merkityksestä hyvinvoinnille.

Kun lukion opintojaksoihin sisällytetään hyvinvointiin painottuvia laaja-alaisen osaamisen osa-alueita, on niitä hyvä ja tarpeen ammentaa liikunnan ja terveystiedon oppiaineiden tiedonaloista.

Tärkeää ja toivottavaa on, että opintojaksoja rakennettaessa analysoidaan näiden oppiaineiden perusteteksteissä olevia laaja-alaisen osaamisen kuvauksia rinta rinnan ja ennakkoluulottomasti muiden oppiaineiden perustetekstien kanssa.

Laadukas koulutus, monipuoliset yhteydet ympäröivään maailmaan, yhteisöllinen ja osallistava toimintakulttuuri sekä hyvinvointia ja itsetuntemusta tukevat elämänhallinnan taidot vahvistavat lukiolai-

sen sydämen sivistystä. Yhteisenä tavoitteenamme on lukiolain mukaisesti tukea jokaisen lukiolaisen kasvua hyväksi, tasapainoiseksi ja sivistyneeksi ihmiseksi sekä aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi.

Poimintoja perusteista

Seuraavassa kursivoidut tekstit ovat LOPS2019-poimintoja, jotka ovat avanneet tämän kirjoittajalle uudenlaisia ja kiinnostavia näkymiä esimerkiksi täydennyskoulutustilaisuuksien aihioiksi.

Liikunta

Monitieteinen ja luova osaaminen kehittyy liikunnan oppimistilanteissa, jotka ovat luonteeltaan ongelmanratkaisutilanteita. Liikunta kehittää aivoja ja niiden hyvinvointia monipuolisesti tukien yleistä opiskeluvireyttä ja oppimisedellytyksiä.

Näen tässä kaksi aivan erilaista lähestymistapaa, joista toinen palvelee avaavana kuvauksena monitieteisyyteen ja luovuuteen ja toinen on fysiologinen fakta!

Eettisyys ja ympäristöosaaminen: Opiskelija oppii tunnistamaan ympäristöä säästäviä ja kuormittavia liikuntamuotoja oppien esimerkiksi luontoliikunnassa eettisesti kestävään liikuntakulutukseen.

Tässä olisi ideapohjaa esimerkiksi opintojaksoon, jossa mukana on myös fysiikka tai matematiikka sekä tietenkin biologia ja maantiede, ja tarpeen mukaan muita.

Liikunta globaalina, yhteisenä ja kehollisena, kielenä yhdistää erilaiset ihmiset ja kulttuurit vahvistaen opiskelijoiden globaali- ja kulttuuriosaamista.

Huomio liikunnasta globaalina kielenä on vanha totuus, mutta aivan liian vähän hyödynnetty. Kielten LOPS-perusteissa esiintyy mediaation käsite, jota olisi hedelmällistä avata ja rikastaa käyttäen liikunnan kieltä sekä konkreettisesti että tulkintojen muodostamiseen kulttuurienvälisestä vuorovaikutuksesta.

Terveystieto

Terveystieto on yksi **hyvinvointiosaimisen** ”ankkurioppiaineista”. Sen lisäksi se tarjoaa keskeisiä tietoja, työkaluja ja yhteistyön mahdollisuuksia **vuorovaikutusosaamisen** osa-alueeseen. Seuraavas-

sa sitaattissa yhdistetään lukion arjen käytännössä tarpeellista, tutkittua oppiainekohtaista tietoa metatasaoseen tiedonrakentamisen kuvaukseen. Kun opittavaa asiaa työestetään yhdessä, edistetään asian ymmärtämistä monilta näkökulmilta. Samalla vahvistetaan opiskelijoiden otetta lukiossa työskentelemiseen ja heidän siirtymistään lukion jälkeisiin elämänvaiheisiin:

Opetuksessa käsitellään mielen hyvinvointiin liittyviä tekijöitä, kuten tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Yhteisöllinen tiedonrakentaminen edistää sosiaalisia taitoja ja kykyä yhteistyöhön.

Terveystiedosta löytyy käyttöarvoa muiden laaja-alaisen osaamisen alueiden syventämiseen eri oppiaineiden yhteisiä opintojaksoja suunniteltaessa. Terveystiedon tuntemus auttaa tunnistamaan yksilön, yhteisöjen ja globaaleja ongelmia ja laatimaan selviytymisskenaarioita. Terveystiedon rinnalle tarvitaan laaja-alaisen osaamisen oppimistehtäviin esimerkiksi matematiikkaa, kieliä, katsomusaineita...

Terveystiedossa esitään selityksiä erilaisten terveystieteiden ilmiöiden syntymiselle ja arvioidaan niiden merkitystä. Lisäksi tarkastellaan globaaleja terveystieteiden ja niihin vaikuttamista. Tällaisten aihepiirien käsittely vahvistaa osaltaan globaali- ja kulttuuriosaamista.

Paula Mattila
opetusneuvos
Opetushallitus